

sprevrne v pravico, ki je subjektivna v dveh pomenih: opira se na moč posameznika in na njegovo sposobnost, da sam presoja in izbira cilje svojega delovanja. Medtem ko klasično naravno pravo poudarja dolžnosti, novoveško poudarja pravice – obrat, ki ima v državnopravnem pogledu pomembne posledice in brez razumevanja katerega lahko Aristotela napačno razglasimo za predhodnika *Deklaracije o pravicah človeka in državljanov*, ki v Kaufmannovi knjigi tudi ne najde mesta, skupaj z njo pa je relativno skromno navzoč tudi sklop vprašanj, ki teorijo prava povezuje s teorijo države. Našli bi lahko tudi druge pomanjkljivosti: če je glede na prilično kratko in uvajalno besedilo zelo koristna dokaj obsežna bibliografija, ki jo knjiga prinaša, je treba v isti sapi dodati, da ta bibliografija obsega skoraj izključno nemške pisce, med njimi pa prednjači sam avtor. To dejstvo je povsem sprejemljivo, če pomislimo, da je bila namenjena nemškimi bralci, nekoliko manj primerno pa postane, če gre za slovenski prevod knjige, ki je prva in edina te vrste pri nas in bo to najbrž še kar nekaj časa tudi ostala.

Ob teh kritičnih mislih, ki nimajo drugega namena, kot spodbuditi nastanek še kakšne podobne knjige, lahko sklenem z vrnitvijo k izhodiščnim ugotovitvam in tako stvari postavim na njihovo pravo mesto. Obe knjigi, *Latinski pravi reki* in *Uvod v filozofijo prava* sta ob nekaterih drugih knjigah in tudi revijalnih objavah, ki jih lahko beremo v zadnjem času, pomemben prispevek k dvigu pravne kulture pri nas.

Igor Pribac

DIVJA JAGA;
Slovenska ljudska pripoved
Izbral, uredil in spremno besedo napisal **Franček Bohanec**

Mladinska knjiga;
Ljubljana 1994
131 str., cena: 2.520 SIT

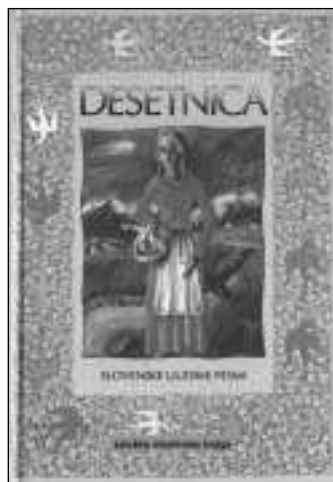
DESETNICA;
Slovenske ljudske pesmi
Izbral, uredil in opombe napisal **Boris Merhar**

Mladinska knjiga;
Ljubljana 1994
300 str., cena: 2.982 SIT

Likovne priloge je v obeh knjigah izbral in komentiral Milček Komelj.

NAVZOČNOST OSTALIN

Slovenci smo, za razliko od drugih slovanskih narodov, ostali skoraj brez neposrednih pričevanj o starodavni mitologiji naših prednikov, točneje reliefa poganskega

Olimpa in glavnih verovanjskih potez iz predkrščanskih časov. O vseh teh pa je mogoče sklepati iz bogate in razčlenjene folklorne dediščine, ki so narodopisci iskali med ljudstvom in vestno beležili v zadnjih dveh stoletjih. V ljudskih pripovedkah, pravljicah, rekih, bajkah, legendah, zagovorih, junaških epih, baladah in romancah, lirčnih ljudskih pesmih, obredih itn. mrgoli ostalin prastarih mitskih obrazcev, zapletov in rešitev, razmerij in dogodivščin. Njihova semantika ustreza mitski; bistvena razlika je seveda v nivojih dogajanj.

Glavni premik, iz katerega izhajajo vsi naslednji, je iz območja svetega v profano. Medtem ko je mit sveta zgodba in ima univerzalno vsebino, pomembno za celotno človeško skupnost, pa je dogajanje v kasnejšem ljudskem ustvarjalstvu "prizemljeno": pomembnejši postane družbeni, družinski, predvsem pa individualni nivo. Ruski mitolog Elezar M. Meletinski v svoji znani študiji *Poetika mita* zatrjuje, da ljudska pripoved – lahko pa ji dodamo še vse druge oblike ljudskega slovstva – izhaja iz arhaičnega mita. Med osnovne stopnje preobrazbe mita v pripoved šteje: deritualizacijo in deskralizacijo; pešanje stroge vere v resničnost mitskih dogodkov;

razvoj družbene imaginacije; izgubo etnografske konkretnosti; zamenjevanje mitskih junakov z navadnimi ljudmi, mitskega časa pa s pravljično nedoločljivim; slabitev in izgubo etiološkiosti ter prenašanje pozornosti s kolektivnih usod na individualne in s kozmičnih na družbene.

Mit je bolj formalističen, ljudsko slovstvo pa bližje vsakdanjemu življenju. Junaki pripovedk in pesmi celo izzivajo obstoječi božanski red: prihaja do svobodne izbire, dovoljen je dvom. Po mnenju Susanne Langer je mit najvišja oblika fantastičnega pripovedovanja, saj odkriva temeljne resnice o svetu, odnose znotraj družbe in do kozmičnih sil. Ljudska pripoved naj bi bila za fazo "nižje": je subjektivnejša, ukvarja se z usodami "navadnih" ljudi, njihovimi dejanji in željami.

Ljudske pripovedke in pesmi so genetsko prežete in paradigmatično povezane s starimi miti in jih tako implicitno ohranjajo; toda hkrati so način njihovega preseganja in nadgrajevanja. Pogosto so arhaični nastvki zaradi kasnejših nanosov in novih pridobitev do nerazpoznavnosti zabrisani. Dela z zgodovinsko tematiko (npr. o kralju Matjažu, o bojih s Turki pri Sisku, Beogradu ali pred Dunajem, o Atili...) naj bi se celo opirala na demitologizirano, "resnično" zgodbo. V mnogih drugih – Ivan Grafenauer jim pravi *praktične bajke* – pa lahko prisluhnemo vsebinam, na las podobnim "klasičnim" mitskim, kot so stvarjenje, potop, usoda kulturnega junaka, predestinirana usoda, spomini na zlato dobo in sanje o njej, boj s silami zla itn.

Preučevalci poganske mitologije so tako primorani rekonstruirati njene obrise iz drobec, neenakomerno razporejenih po zakladnici ljudskega, ustnega slovstva. Prav analiza sinhronih in diahronih razsežij del pa je nujna, da bi potem lahko sklepali o vplivih preteklosti na sedanost in o pri-

vrženosti določenim predstavam ter davnim verovanjem tudi v današnjem času. Pomemben zadržek, ki se ga je treba pri takem početju zavedati, se pojavi zaradi nevarnosti panmitologizma, torej nagnjenosti k temu, da bi v vsaki domišljiji predstavi prepoznali mit oz. da bi jo preprosto raztopili v njem.

Na osnovi vsebin izbranih besedil lahko pridemo do sklepa o pglavitnih napajališčih družbenih predstav in mentalitete naših prednikov. To so: staroslovanska mitologija (stari bogovi, zaščitniki in demoni); širše indoevropsko mitsko izročilo (posebej prisotno je bilo tisto iz grško-rimske antike; odtod podobnosti z miti o Dionizu-Zagreju ali Ojdipu); in krščanska verovanja (npr. motivi Joba, nadangela Mihaela, svetega Štefana, pa tudi Jezusa in Marije). Analiza se ne sme osredotočiti zgolj na nekaj že izgotovljenih, "večnih" kombinacij, ki bi se v kasnejših dobah preprosto reproducirale. Ravno nasprotno: slediti mora vedno novim načinom kombiniranja, šokantnim rošadam ali predrugčenjem, ki so bila prej nezamisljiva in ki nastajajo v spremenjajočih se okvirjih zaporednih *zainteresiranih sedanosti*. Tudi na naših tleh je prišlo do specifične sinteze, ki jo je Mircea Eliade opazil v običajih in prepričanjih ljudstev vzhodne in jugovzhodne Evrope in ki jo je posrečeno imenoval *kozmično krščanstvo*. Tovrstno "kristjaniziranje poganstva" je omenjeni avtor uvrščal med izvirne načine religioznega ustvarjalstva. Po zmagi, ki jo je tuji meč zagotovil križu, so mnoge prejšnje navade, simboli ali poganska božanstva pridobili sakralni in ekleziastični smisel. Drugi poznavalec tistih časov in razmer, Mihail M. Bahtin, je poudaril velik razkorak med uradno srednjeveško kulturo, ki je spadala pod vpliv cerkve in krščanskega idealizma, ter ljudsko karnevalsko kulturo, "narobe svetom", nagnjenim k

radoživosti, spontanosti, smehu in grotesknemu zamenjevanju družbenih vlog.

Samoniklost se je ubrano ujela in bogatila s kasnejšimi tujimi vplivi. Posebej zanimive in razvejane so predstave o slovenskih bajeslovnih bitjih, ki so se – če sklepamo po njihovi številčnosti in strukturi – kar trla okoli naših prednikov. Spremljala naj bi jih na vsakem koraku in tudi doma. Naj naštejemo le nekatere: vile, kurenti, rojenice in sojenice, žal(ik) žene, krivopeta, mora, vesna, netek, povodni in divji možje, volkodlaka, škrti, vedomec, kresnik in škropnjak.

V prvi knjižici so ljudske pripovedi klasificirane po uveljavljenih in prepoznavnih oblikah: bajke, zgodovinske, razlagalne in novelistične pripovedke, smešnice, legende in pravljičice. Med pesmimi – pri nekaterih je nanizanih tudi več različic – prevladujejo pripovedne nad lirskimi. Ljudsko slovstvo je imelo v prejšnjih dobah poleg drugih tudi funkcijo družbenega integratorja; torej občestveno vlogo. Bralci, med njimi posebej občudovalci preproste ljubkosti, dramatične sporočilnosti in domiselne neposrednosti ljudskega ustvarjalstva, smo prikrajšani prav za ta pomemben moment. Zapisano predstavlja namreč le del tedanjega "celostnega" doživljanja: pesmi so se pele, nanje se je plesalo. Že Stanko Vraz je glede tega dejal, da je *tekst brez napeva kakor svetloba brez sence, kakor telo brez krvi*. Pripovedke so si ljudje izmenjevali ob skupinskih delih ali ob posebnih priložnostih; zagovori so bili pospremljeni z zagonetnimi magičnimi postopki, obredi pa s svojim umetelnim sistemom izjavljanja. Ljudsko slovstvo je bilo "živo", odprto za prilagajanja ali sosnovanja navzočih in za nadgrajevanja njegovih prenašalcev.

Ljudsko pripovedništvo in pesništvo sta neusahljiva vrelca idej in motivov tudi za sodobno umetniško ustvarjalnost. Na to dejstvo

opozarjata izbrani slikovni priloži, v katerih likovniki in kiparji iz različnih umetniških obdobjev tega stoletja – od vesnanov dalje – ter z različnimi tehnikami upodabljajo glavne protagoniste in markantnejša dogajanja.

Mitja Velikonja

**Linda Smith,
William Raeper**

VODNIK PO IDEJAH. Religija in filozofija v preteklosti in danes

Jutro, Ljubljana 1995
206 str., cena: 1.680 SIT

Pod tem naslovom je v gladko tekočem in pojmovno natančnem prevodu Božidarja Kanteta izšel prevod knjige z izvirnim naslovom *A Beginner's guide to ideas. Religion and philosophy past and present*, ki je pri založbi Penguin izšla leta 1991. "Ta knjiga je namenjena posameznikom in tudi šolam. ... Obstajala je potreba po svežem gradivu za učni načrt religioznega izobraževanja dijakov srednje šole. Mnogo učiteljev je

povedalo, da je bil na tej stopnji pravi izziv vzdrževati religiozno zanimanje. Ta knjiga je poskus, da bi oskrbeli intelektualni izziv in zadostili krščanskim zahtevam. ... Filozofska pismenost se utegne – z nastopom Evropske zveze – pokazati kot izobraževalna nuja, če naj bi naši dijaki razumeli širšo evropsko kulturo. Obstaja tudi veliko pomanjkanje učiteljev, kvalificiranih v duhu Cerkve. Tako sva poskušala napisati knjigo, ki jo lahko uporabljajo tudi učitelji nespecialisti."

S temi besedami sta avtorja pospremila knjigo na pot med britanske bralce in skoraj vse, kar sta tedaj zapisala, ohranja svoj pomen in veljavo tudi, ko besedilo in knjigo predstavimo v slovenski prostor. Ni treba biti jasnovidec, da bi tudi brez kakršnegakoli dodatnega uredniškega besedila ob prevodu – tega namreč ni – ugotovili namen in ciljno bralstvo tega prevoda. Tudi pri nas je njena objava namenjena priročniški in učbeniški rabi na srednješolski stopnji, zaenkrat pri pouku filozofije, veliko tržno priložnost pa bo knjiga imela, če in ko bo tudi pri nas uveden pouk o religijah, o konceptu katerega je razprava zdaj tako živa. Ne glede na ime, ki ga bo predmet imel, ne glede na vsebine, ki mu bodo določene, je *Vodnik po idejah* nedvomno resen kandidat za vlogo učbenika ali enega od možnih učbenikov tega predmeta. Izpolnjen bo moral biti le en sam pogoj: da ta predmet ne bo verska vzgoja. Če bo predmet zastavljen kot spoznavanje in skušanje verskih vprašanj z vnaprej določenimi odgovori, potem lahko že vnaprej tudi trdimo, da *Vodnik po idejah* svoje naloge ne bo dobro opravil.

Mirno lahko rečemo, da ne gre za učbenik, namenjen uku, ki bi si za cilj zastavil neki nauk in neko ortodoksijo, jasne in enopomenske odgovore, ki bi utegnili postati vodila v življenjskih izbi-

rah učečih se. V njegovo izhodišče so postavljena temeljna vprašanja človekovega bivanja, v središče pa seznanjenost z odgovori, ki nam jih je naplavila filozofska in verska tradicija Zahoda. Knjiga je vsebinsko in oblikovno zelo sodobno zasnovana. Njenih petnajst poglavij odpira prav toliko vprašanj *philosophiae perennis*: kako in kaj lahko vemo; zakaj pravzaprav bivamo; kdo sem; ali je vse v duhu; ali Bog obstaja; kako bi morala biti organizirana družba; ali je človek merilo vseh stvari; kdo je Jezus; itn., ki odpirajo problematiko epistemologije, eksistencializma, vprašanje identitete, psihologije, humanizma, politike, Kristusove osebe in druga. Vsaka od teh tem je predstavljena s po tremi besedili, običajno posvečenimi enemu ali več velikanom zahodne tradicije, ki so podali vplivne odgovor na obravnavano vprašanje. Pomembno je ugotoviti, da avtorja tega razgleda po odgovorih Zahoda na večna človekova vprašanja svojo v predgovoru zapisano misel o potrebi po seznanitvi angleško govoreče mladine z vso evropsko tradicijo jemljejo resno in avtorje, ki jih predstavljata, izbirata tako, da prevlade anglosaške duhovne dediščine ni pretirano čutiti. Poleg neogibnih Locka, Berkleyja, Milla, Huma, Russella, Jamesa, Darwina in grških klasikov so v kratkih, angleško jednatih stavkih, oblikovanih brez nepotrebnih podredij, predstavljeni tudi Luter, Kant, Feuerbach, Marx, Nietzsche, Freud, Jung, Kirkegaard, Heidegger, Sartre, Machiavelli, Erazem, Akvinski, Descartes in mnogo drugih, katerih prispevki so krajše navedeni. Njihova namera ni bralca privedi do "pravičnega" odgovora, ampak seznaniti ga z nekaterimi najpomembnejšimi in divergentnimi odgovori, ki so tako ali drugače vtanki v njegovo kulturno okolje in kot takšni vredni pozornosti.

Zasluga knjige je, da poleg klasičnih vprašanj načenja tudi ne-